

Martyna Jarota

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych Uniwersytetu Łódzkiego

E-MAIL: martyna.jarota@edu.uni.lodz.pl ORCID: 0000-0003-3910-4491

*Metodologiczna rekonstrukcja warunków tworzenia
wiedzy – wybrane zagadnienia – recenzja książki*
Danuty Urbaniak-Zajac i Jacka Piekarskiego,
Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2022

STRESZCZENIE

Za główny cel tekstu uznaje się zaprezentowanie problemów, wokół których skupia się książka *Metodologiczna rekonstrukcja warunków tworzenia wiedzy – wybrane zagadnienia*. Owe problemy ściśle korespondują z praktyką badawczą i mogą być interpretowane jako wyraz troski o jakość działań podejmowanych w ramach procesu badawczego. Czytelnikowi przybliżono także zalety, jak i ograniczenia owej publikacji.

SŁOWA KLUCZOWE: metodologia, tworzenie wiedzy, pedagogika, proces badawczy

Nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego w 2022 r. ukazała się publikacja autorstwa Danuty Urbaniak-Zajac oraz Jacka Piekarskiego zatytułowana *Metodologiczna rekonstrukcja warunków tworzenia wiedzy – wybrane zagadnienia*. Książka ta, jak czytamy we *Wprowadzeniu*, skupia uwagę wokół problemów pojawiających się przy okazji rekonstruowania praktyki badawczej, tym samym czyniąc tę pozycję istotną z kilku powodów.

Po pierwsze, zagadnienie podejmowane w owym opracowaniu stanowi wyraz troski o jakość ogółu działań realizowanych w ramach praktyki badawczej pedagogiki. Rzeczona jakość bywa różnie interpretowana w literaturze, jednak na ogół znajduje wyraz w poprawności planowania i realizowania badań naukowych – to jest: stosowaniu się do zasad metodologicznych (Czakon, 2014). Wiarygodne badania uwarunkowane rygiorem metodologicznym dostarczają solidnej wiedzy (tamże). Tym samym publikacja ta niejako wiąże się z dbałością o kondycję i ciągły rozwój pedagogiki jako dyscypliny naukowej.

Po drugie, w książce pojęcie „praktyka” ujmowane jest w sposób szeroki, co nie tylko umożliwi Autorom czynienie interesujących rozważań

w kontekście problemów metodologicznych, lecz także wyróżnia tę pozycję na tle innych. Prezentowane w opracowaniu rozumienie terminu „praktyka badawcza” odwołuje się do perspektywy określanej jako „uczestnicząco-interpretatywna”. Owa perspektywa bazuje na szerzej omówionych w treści publikacji postulatach metodologicznych, do których zaliczono: zdolność badacza do decentracji, jego reflektujące zaangażowanie, krytycyzm wobec przyjmowanych punktów widzenia i ich źródeł oraz zdystansowany wgląd we własną aktywność przy jednoczesnym eksperymentowaniu z własnym doświadczeniem.

Po trzecie, publikacja ta zachęca do dyskusji i wymiany poglądów w ramach obszaru metodologii badań, który – zdaniem Tadeusza Lewowickiego (2016) – w ciągu ostatnich kilku lat nie wzbudzał szerokiego zainteresowania wśród pedagogów. Refleksja nad metodologią badań powinna być procesem ciągłym (Palka, 2010), zatem ożywianie dysput i podtrzymywanie dialogu powinno niejako stanowić niezbędny element doskonalenia poznania pedagogicznego.

Pozycja *Metodologiczna rekonstrukcja warunków tworzenia wiedzy – wybrane zagadnienia* składa się z trzech głównych rozdziałów ułożonych w sposób logiczny według stopnia ich ogólności.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Perspektywa krytyczna w rekonstrukcji warunków tworzenia wiedzy* zaprezentowano rozważania o najogólniejszym charakterze. Owa część książki jest niejako wprowadzeniem do dalszych treści zawartych w kolejnych rozdziałach. Na wstępie poczyniono zastrzeżenia terminologiczne kluczowe dla interpretacji zagadnień omawianych w późniejszych miejscach opracowania. Co ważne, dokonano objaśnienia perspektywy teoretyczno-metodologicznej określonej jako uczestnicząco-interpretatywna, przyjętej dla publikacji. Nakreślono także kierunki przemian, jakie mają miejsce w dziedzinie teorii i metodologii pedagogiki. Obszernie (w postaci podrozdziału) opisano zmianę w zakresie praktyki badawczej nauk społecznych polegającą na przejściu od stosowania jednej metody do stosowania wielu metod, w zależności od przyjmowanej wizji badanej rzeczywistości, która to przekłada się na możliwości jej poznawania. Uwypuklono również niektóre z aktualnych problemów metodologicznych. W tym rozdziale szczególną uwagę poświęcono krytyce metodologicznej. Wskazano na trudności związane z jej rozumieniem, m.in. dotyczące problemu racjonalności nauki, czy też kłopotów odnoszących się do aspektu językowego. Scharakteryzowano proponowane w publikacji ujęcie krytyki metodologicznej jako praktyki tworzenia wiedzy, które stanowi oś dla rekonstrukcyjnej analizy prowadzonej w dalszej części książki. Uwzględniono

również kulturowe ramy uprawiania krytyki metodologicznej w odniesieniu do społecznych warunków i wzorów komunikowania się na jej temat.

Rozdział drugi *Perspektywa uczestnicząca – próba rekonstrukcji* skupia się wokół badań zorientowanych na doskonalenie praktyki, które sytuowane są w perspektywie uczestniczącej. Z tego powodu Autorzy w niniejszej części książki opisują różne sposoby rozumienia praktyki, zasadnicze dla aktualnie powszechnego wizerunku badań w działaniu. Wyjaśniona zostaje także kategoria uczestniczącej obecności w praktyce, która stanowi niezbędny element krytycznego doskonalenia przez badaczy owej praktyki. Przy okazji czynienia charakterystyki „sensownej obecności badacza” zwrócono uwagę na zagadnienie wrażliwości badawczej i etycznej (czynników współkształtujących praktykę badawczą) oraz wskazano jej kategorie problemowe. Rozdział ten kończy (auto)opis Danuty Urbaniak-Zajac, który stanowi przykład krytycznej rekonstrukcji własnej praktyki badawczej.

W rozdziale trzecim o tytule *Praktyki badawcze – próby rekonstrukcji* przedstawiono przykłady krytycznych rekonstrukcji praktyk badawczych. W pierwszej kolejności odwołano się do obiektywnej hermeneutyki i przybliżono sposób interpretacji materiału empirycznego w ramach tej metody. Odniesienie stanowiły przytoczone badania dotyczące uwarunkowań satysfakcji zawodowej i sytuacji trudnych w wypowiedziach absolwentów pedagogiki. Na podstawie artykułu Teresy Bauman, czyniąc przy tym trafne komentarze, adekwatne do obecnego stanu praktyki badawczej, zaprezentowano także trudności związane z wyborem koncepcji uprawiania badań naukowych. Namysł ten wzbogacono o przybliżenie idei triangulacji i stosowania metod mieszanych w naukach społecznych, przywołując przeprowadzone wśród absolwentów pedagogiki badania na temat znaczenia doskonalenia zawodowego. Ukazano również wyzwania, jakie towarzyszą łączeniu różnych orientacji badawczych. Rozdział uzupełniono o refleksję metodologiczną zrealizowanego już projektu badawczego, odtwarzając i poddając rozważaniom planowane i wykonane czynności składające się na proces badawczy. Przywołanie wspomnianego projektu, a także odtwarzanie decyzji podejmowanych w trakcie jego przygotowywania i realizowania jest wyrazem krytycznej rekonstrukcji własnej aktywności badawczej stanowiącej jeden ze sposobów rozwijania świadomości metodologicznej. W tej części książki zasygnalizowano także kłopoty, jakie towarzyszą sięganiu po metodę typologiczną oraz formułowaniu hipotez.

pozycja *Metodologiczna rekonstrukcja warunków tworzenia wiedzy – wybrane zagadnienia* w znacznej części została przygotowana w oparciu o wcześniej publikowane teksty Danuty Urbaniak-Zajac i Jacka Piekarskiego.

Ich zestawienie i opracowanie wnosi jednak do obszaru metodologii nauk o wychowaniu nową jakość. Jest świetnym wyborem dla osób rozpoczynających edukację z obszaru metodologii badań (na przykład studentów kierunków pedagogicznych). Łagodnie bowiem wprowadza Odbiorcę w aktualny status dyscyplinarny metodologii, czyniąc tym samym diagnozę stanu metodologii w naukach o wychowaniu. Zarówno w początkowej części recenzowanej publikacji, jak również przy okazji kolejnych składających się na nią podrozdziałów Autorzy czynią wyjaśnienia terminologiczne, często prezentując zmiany w zakresie rozumienia danego pojęcia (od ujęć historycznych, klasyfikowanych jako tradycyjne, do współczesnych interpretacji przejawiających się w praktyce). Jest to istotne o tyle, że ukazuje szerszy kontekst perspektywy przyjmowanej w publikacji. Co ważne, owe wyjaśnienia terminologiczne pozwalają również śledzić drogę rozumowania Autorów w nadawaniu interpretacji (definiowaniu) konkretnych pojęć, co czyni odbiór książki bardziej przystępnym dla początkujących w zakresie metodologii. Pozostali Czytelnicy, to jest doświadczeni praktycy czy też nauczyciele akademicki, również będą usatysfakcjonowani lekturą owego opracowania. Krytyczne nastawienie skupiające się na rekonstruowaniu praktyki badawczej skłania Odbiorcę do podjęcia namysłu nie tylko nad prezentowanymi w książce zagadnieniami, lecz także do rewizji i zastanowienia się nad własnymi projektami badawczymi.

Kolejne podrozdziały publikacji stanowią wynik refleksji Danuty Urbaniak-Zajac oraz Jacka Piekarskiego nad podejmowaną tematyką, to jest problemami, jakie pojawiają się w związku z rekonstruowaniem praktyki badawczej. Treść książki, co zostało zasygnalizowane we *Wprowadzeniu*, nie wyczerpuje jednak jej całkowicie. Publikacja nie odnosi się w sposób bezpośredni do wszystkich etapów procesu badawczego. Bo i nie taki jest główny cel owego opracowania. Zamiar, jaki poczynili Autorzy, to jest przybliżenie zagadnienia krytycznej rekonstrukcji procesu badawczego, zostaje osiągnięty mimo to (między innymi poprzez zaprezentowanie przykładów krytycznej rekonstrukcji odnoszących się tylko do niektórych ze składowych procesu badawczego). Tym samym publikacja – poprzez swój otwarty charakter – zachęca do dyskusji wokół metodologii nauk o wychowaniu i przyglądania się praktykom badawczym, ponieważ dopiero wtedy „możemy wnioskować o jakości wiedzy metodologicznej środowiska pedagogicznego” (Bauman, 2013, s. 7). Sami Autorzy podejmują polemikę z koncepcjami obojętnymi w metodologii nauk o wychowaniu, proponując przyjęcie odmiennych rozwiązań.

W opracowaniu przedstawiono także (w rozdziale trzecim) przykłady własnych projektów badawczych zrealizowanych przez Autorkę, które posłużyły jako zobrazowanie omawianych zagadnień. Zabieg ten uatrakcyjnią lekturę książki. Komentarze Danuty Urbaniak-Zajęc dotyczące okoliczności przeprowadzonych badań, napotykanych w trakcie procesu badawczego trudności, kontekstu podejmowanych decyzji, przyjętych rozwiązań oraz sugestii zmian (czynionych z perspektywy czasu) posiadają niejako osobisty charakter. Ukazują tym samym istotę podejścia przyjętego dla owej publikacji. Mianowicie stanowią wyraz krytycznej rekonstrukcji praktyki badawczej, której celem jest przewyżczenie pojawiających się przeszkód. Oczywiście są również cenne dla Czytelnika i jego własnej aktywności badawczej.

Podsumowując, publikacja autorstwa Danuty Urbaniak-Zajęc oraz Jacka Piekarskiego jest godna polecenia. Z wyżej wymienionych powodów zasługuje na uwagę Czytelników.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman, T. (2013). Wstęp. W: T. Bauman (red.), *Praktyka badań pedagogicznych* (s. 7–11). Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Czakon, W. (2014). Kryteria oceny rygoru metodologicznego badań w naukach o zarządzaniu. *Organizacja i Kierowanie*, 1, 51–62.
- Lewowicki, T. (2016). O pryncypiach metodologicznych – wspomnienia czy standardy uprawiania nauki? *Ruch Pedagogiczny*, 1, 5–15.
- Palka, S. (red.). (2010). *Podstawy metodologii badań w pedagogice*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Urbaniak-Zajęc, D., Piekarski, J. (2022). *Metodologiczna rekonstrukcja warunków tworzenia wiedzy – wybrane zagadnienia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

SUMMARY

Metodologiczna rekonstrukcja warunków tworzenia wiedzy – wybrane zagadnienia – Review of the Book by Danuta Urbaniak-Zajęc i Jacek Piekarski,

Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2022

The main purpose of the text is to present the problems surrounding the book *Metodologiczna rekonstrukcja warunków tworzenia wiedzy – wybrane zagadnienia*. These problems closely correspond with research practice and can be interpreted as an expression of concern for the quality of activities undertaken as part of the research process. The reader is also presented with the advantages and limitations of this publication.

KEY WORDS: methodology, creation of knowledge, pedagogy, research process